

Autonomie en structuur van het feit, in het bijzonder het rechtsfeit

TOM EIJSBOUTS

One shouldn't carry relativism to the absolute
(naar Oscar Wilde)

Dit artikel verdedigt twee stellingen, beide bedoeld om het historische feit te red- den van moderne, postmoderne of anders gearde relativisering. En het probeert iets te zeggen over de eigen aard van de geredde drenkeling.

De eerste stelling is dat het historische feit, de gebeurtenis, niet opgaat in theo- rie (vooraf) of interpretatie (achteraf), maar naar ontstaan en naar inhoud in we- zenlijke zin *autonoom* is ten opzichte van de geestelijke figuren die zich er rond- om scharen. Dit is een opstelling tegenover die van Goethe, 'dass alles Faktische schon Theorie ist', en haar oudere en moderne varianten. De tweede stelling is van de eerste een aanscherping: dat het historische feit bepaalde structurele kenmer- ken heeft die het zijn autonomie ten opzichte van conventie, interpretatie, regel, theorie *e.t.q.* verzekeren.

Zowel van de autonomie als van de structuur van het feit zal ik een zekere nade- re bepaling geven. Het is duidelijk dat beide kwaliteiten bijdragen aan de meer poëtische 'weerspanningheid' van het feit, zonder deze geheel te dekken.

Als jurist zal ik de twee stellingen verdedigen vanuit de theorie en praktijk van het recht. Het recht is immers een vorm van geschiedenis, het rechtsfeit eenvoudig een bijzonder soort historisch feit. Alle vragen rond het historische feit in relatie tot zijn theorie, interpretatie, tekst, verhaal, laten we zeggen zijn geestelijke inbed- ding of betekeniscondities, doen zich in het recht met volle kracht gelden. Boven- dien krijgen ze daar wat beter weerwerk van de werkelijkheid, eenvoudig omdat het recht een veel essentiëlere band heeft dan de geschiedschrijving met de mense- lijke samenleving. Het recht is een beter onderzoeksgebied voor fundamentele vragen over de aard van de geschiedenis dan wel wordt beseft.

Autonomie van het (rechts)feit

Een rechtsfeit is een historisch feit waaraan het recht zijn gevolgen verbindt, waar- aan het zijn surplus aan betekenis en binding geeft. Twee mensen maken een af- spraak en scheppen zo een historisch feit. Het recht maakt daar een contract van, een *rechtsfeit*, en verrijkt het feit tot een vergaand uitgewerkte structuur, met vooral grotere zekerheid dan het feit zonder zijn rechtskarakter zou hebben.

Is het contract dan wel een feit ook buiten het recht? Dat is goed te zien bij con-

tracten waaraan het recht weigert gevolgen te verbinden. Een afspraak tot huurmoord is geen geldig contract, want in strijd met de openbare orde. Zo'n contract bestaat echter wel degelijk als naakt feit, en zal als zodanig door ieder die zich op feiten baseert, van journalist tot historicus, worden gehanteerd en gedocumenteerd. Als het goed is krijgt ook de rechter ermee te maken, niet als bindend contract maar als strafbaar feit.

Dat een rechtsfeit ook als gewoon feit bestaat wordt nog wel eens vergeten, maar het is in het verband van mijn verhaal niet onbelangrijk. Het betekent dat dit feit zijn bestaan en vooral zijn betekenis of inhoud ook aan andere dingen ontleent dan het recht. Dat is niet opvallend als het recht alleen dient tot versterking en verzekering van het feit, zoals bij een koopcontract. Interessant wordt het pas wanneer het recht, uit zijn eigen motief, aan bestaan en inhoud van een feit een andere draai geeft dan de betrokkenen bedoelden. Een koopcontract blijkt voor de rechter iets heel anders in te houden dan de partijen dachten. Het huwelijkscontract, bedoeld om de liefde tussen mensen te bezegelen, luidt wel eens het einde daarvan in.

Waarom is het interessant wanneer de verschillende bedoelingen en betekenissen van het feit met elkaar in strijd komen? Omdat het feit, net als een mens overigens, zijn autonomie (vrijheid) niet kan bewijzen in een harmonieus maar alleen in een conflictueel milieu. Wie de relativering van het feit wil bestrijden en zijn autonomie wil beweren, moet dus om te beginnen zoeken naar conflict in betekenis, interpretatie, appreciatie.

In zijn uiteenzetting 'Het begrip feit in geschiedenis en rechtswetenschap' vertolkt Hoetink elegant het relativiserende standpunt over historische en juridische feiten dat ik hier, zoals gezegd, ter discussie wil stellen. Natuurlijk zet hij zich af tegen de simplistische opvatting van Fustel de Coulanges:

L'historien n'a d'autre ambition que de bien voir les faits et de les comprendre avec exactitude. Ce n'est pas dans son imagination ou dans sa logique qu'il les cherche; il les cherche et les atteint par l'observation minutieuse des textes, comme le chimiste trouve les siens dans les expériences minutieusement conduites.¹

Fustels isolering van het feit uit de tekst is *gefundenes Fressen* voor de relativistische historicus; ze is patent naïef. In het rechtsdenken deed ooit een even naïeve opvatting van het feit opgeld, waarin de regel (de tekst) alleen diende om te schiften tussen wel en niet strafbaar feit, al of geen aansprakelijkheid, om dan weer te worden opgeborgen. Deze opvattingen lokten, niet alleen in geschiedenistheorie en rechtstheorie overigens maar ook in de filosofie, de *relativering* uit van het feit. Hoetink:

Zo heeft zowel de nieuwere methodologie der geschiedenis als die er rechtswetenschap de vormgevende factor van de geest in de totstandkoming van het feit in geschiedenis en recht in het volle licht gesteld.²

1 Hoetink, H.R., 'Het begrip feit in geschiedenis en rechtswetenschap'. In: Blaas, P. (red.), *Geschiedenis als wetenschap*. Den Haag, 1979 97-105, hier 101.

2 *Ibidem*

